

Politička emancipacija novinstva u uslovima samoupravljanja

Firdus Džinić

Sažetak

Model samoupravne štampe mora biti radikalna alternativa danas u svijetu postojećim modelima štampe (komercijalnom, etatističkom i modelu javne službe). Zbog toga se štampa u nas mora osloboditi političkih, ekonomskih, kulturnih i drugih monopola i postati emancipirani faktor koji uspostavlja ravnotežu između nosilaca vlasti i javnih ovlašćenja na jednoj i društva na drugoj strani. Štampa mora imati mogućnost da samostalno procjenjuje svačiju politiku i odluku. Time će se reducirati moć monopola i izbaciti iz društvenog života disidentstvo i opozicionarstvo. No, za sve to potrebno je energičnije angažovanje Saveza komunista.

I. U jugoslovenskom društvu stekli su se društveno-politički i civilizacijsko-kulturni uslovi da se odlučno pride postavljanju i rešavanju problema emancipacije štampe (odnosno sredstava javnog informisanja), što znači dovođenje ovog sistema u ustavno i programski projektovani položaj i ulogu.

Ova procena zasniva se na sledećem:

(1) Za proteklih tridesetak, a naročito poslednjih pet godina razvoja našeg društva i samoupravljanja desile su se takve objektivne i subjektivne promene koje su dovele do novog rasporeda društvenih snaga. U tom novom rasporedu su i svi ranije postojeći akteri zadržali mesto, ali je izmenjen njihov pojedinačni značaj i međusobni odnos u upravljanju društvenim poslovima. Ostvaren je jedan od osnovnih ciljeva socijalističke revolucije: mase su stupile na istorijsku pozornicu, postepeno zaposedajući i popunjavajući prostor koji je otvorilo samoupravljanje. To nastupanje masa, međutim, nije se desilo u obliku širokog političkog pokreta - kao što je to u dosadašnjoj istoriji uvek bio slučaj. Nastupanje masa u obliku širokog pokreta bilo je karakteristično za prvu fazu naše revolucije (osvajanje i stabilizacija političke vlasti). Relativno brzo uvođenje samoupravljanja premestilo je energiju i aktivitet masa u institucionalizovani socijalni prostor (neizbežno parcelisan u privredne i teritorijalno-političke jedinice), dok je sam pokret postepeno dobijao sekundarni značaj, da bi do danas gotovo u potpunosti iscrpeo svoj prvobitni akcioni potencijal - pošto se težište neizbežno pomerilo pretežno na aktivnost foruma. Energija i aktivitet masa postepeno su se usmeravali, koncentrisali i ograničavali na bazični nivo društvenog organizovanja, dok su se ostali nivoi sve više prepuštali sloju profesionalnih upravljača. Demokratska kontrola delovanja i ponašanja tog sloja sve je više slabila jer nije imala odgovarajuću institucionalnu potporu, tako da je tendencija njegovog birokratskog i tehnokratskog deformisanja bila sve izraženija - pošto povremeni ideološki i politički protivudari iz vlastite sredine, prirodno, nisu mogli trajnije zaustaviti tu tendenciju. Realno gledano, pozitivni kontrolni povratni tok (kritičak) od radnih slojeva (i njihovog izazora: radničke klase) na sloj profesionalnih

upravljača mogao je doći posredstvom štampe - ali ona je bila pod čvrstom kontrolom političkih i drugih monopola (centara moći).

(2) Istovremeno sa opisanim društvenim procesom desile su se i značajne civilizacijsko-kulturne promene, koje su našu zemlju dovele u red srednje razvijenih, sa svim pripadajućim karakteristikama. Navešćemo samo jedan primer: dostignuta 1981. prosečna obrazovanost Jugoslavena (7,9 godina školovanja) i veliko socijalno iskustvo različitih vrsta omogućava danas samostalno praćenje i razumevanje osnovnih medijskih poruka, zadovoljavajuću osnovnu orijentisanost u užoj i široj društvenoj sredini i stupanje u dejstvo mehanizama selektivnog izlaganja, percepcije i retencije. Prema tome, za svakodnevno elementarno političko orijentisanje ljudima više nije neophodna pomoć odgovarajućih organizacija i predvodnika (što je karakteristika tzv. masovnih društava). Imajući u vidu da su masovni mediji svakodnevno prisutni praktično u svim domaćinstvima (prvenstveno radio i televizija, ali u svim urbanim sredinama i štampa), kao i sve ostale promene do kojih je došlo u kvalitetu življenja, može se zaključiti da je već uobličena nova egzistencijalna i civilizacijska situacija radničke klase i masa uopšte, koja je drukčija od nekih pretpostavki na kojima su svojevremeno projektovani struktura i način funkcionisanja našeg društveno-političkog sistema. Prirodno je, dakle, što su neki ranije delotvorni, pa i optimalni oblici društveno-političkog organizovanja i rada postepeno iscrpli svoje mogućnosti i funkcionisanje pretežno sveli na aktivnost foruma. Ovde treba dodati i pojavu tzv. privatizacije, koja nailazi na nerazumevanje i bezrazložnu osudu. Okupiranost širokih slojeva, prvenstveno radničke klase, rešavanjem egzistencijalnih pitanja (stanovanje, profesionalna i socijalna promocija, školovanje dece, odmor, osvajanje novih sadržaja življenja) predstavlja dostizanje ličnim naporima, pa i žrtvama, favorizovanih društvenih grupa (upravljajući sloj, gornji srednji slojevi) u ostvarivanju onoga što jeste pretpostavka socijalizma, a to je stvaranje uslova života dostojnih savremenog čoveka i današnje civilizacije.

(3) Privredna i društvena kriza s kojom smo suočeni takve je dubine, prirode i oblika ispoljavanja da ne može biti savladana sredstvima koja su za neke ranije naše ili tuđe slične situacije bila primerena, jer nemaju potrebnu dubinu i obuhvatnost zahvata. U stvari, objektivni razvoj i željene promene učinili su neke elemente sistema prevaziđenim i nedelotvornim (upravljanje zajedničkim poslovima na nivou federacije, koncentracija i alokacija resursa, oblici demokratske samoupravne kontrole nosilaca vlasti). Naravno, izlazi iz nastale situacije mogući su u različitim pravcima. Zbog toga i tekuću fazu zastoj karakterišu previranje i burna dinamika u gotovo svim oblastima društvenog života (ideologija, politika, ekonomija, nauka, obrazovanje, umetnost, pravosuđe, zabava, religija). Na scenu su izašli i deluju nosioci gotovo svih tendencija i orijentacija u tim oblastima. Da bi u raspletu nadvladala i pobedila samoupravna socijalistička alternativa, nisu dovoljna samo sredstva klasične aktivizacije i mobilizacije raspoloživih snaga, nego je neophodno angažovanje prvenstveno svih neiskorišćenih a zatim i novih resursa kojima projektovani sistem raspolaze i koje može da proizvede - ostvarujući svoju autentičnu prirodu i optimalne moguće performanse.

II. Uvereni smo da velike potencijalne mogućnosti doprinosa pobeđi samoupravne alternative daljeg socijalističkog razvoja našeg društva leže u procesu emancipacije štampe. U našim današnjim uslovima upravo se radi o emancipaciji štampe, a ne o njenoj slobodi ili oslobađanju, jer te građanske kategorije koje faktički znače slobodu preduzetništva, donose poziciju koja je početna i nedovoljna za ulogu u samoupravnom društvu. Model samoupravne štampe mora biti radikalna alternativa danas u svetu

njihovim kombinacijama), da bi samoupravno socijalističko društvo na planu demokratije i civilizacije dobile svoje istorijsko opravdanje. To praktično znači bolje i više, uz prirodnu recepciju progresivnih tekovina prethodnih modela. Naša štampa je slobodna u socioekonomskom i ustavnopravnom smislu, što je tekovina velikog značaja. Ona, međutim, mora da se emancipuje od političkih i drugih (ekonomskih, kulturnih itd.) monopola koji su je dugo (u nekim istorijskim situacijama opravdano) kontrolisali i potčinjavali isključivo svom tumačenju opštih i posebnih, istorijskih i trenutnih interesa i potreba. Jednostavno rečeno, takav način funkcionisanja štampe nema više istorijskog opravdanja i krajnje je nefunkcionalan sa stanovišta uspešnog savladavanja sadašnje istorijske raskrsnice našeg društva i otvaranja perspektive. U našim najvažnijim programskim dokumentima poslednjih godina više puta je ponovljeno da štampa treba da bude "samostalan, kreativan i odgovoran" činilac društvenog života. Što može doneti ostvarivanje ovog opredeljenja? Pre svega, uspostavljanje neophodne demokratske ravnoteže u društvu između nosilaca vlasti i javnih ovlašćenja (u svim oblastima društvenog života) i društva samoupravljača odnosno samoupravne javnosti - koji stoje u odnosu dela i celine. Bez obzira koliko je kompetentan, odgovoran i demokatičan, taj deo (kolektivni i individualni nosioci vlasti i javnih ovlašćenja) nikada ne može dostići kreativne i akcione mogućnosti društva koje računa na potencijalno svakog građanina-samoupravljača i sve postojeće institucije i jednakopravno ih tretira. U uspostavljanju i održavanju te ravnoteže štampa ima odlučujuću ulogu. Svi ostali kanali uticaja i učešća u upravljanju društvenim poslovima su, po svojoj prirodi, separadni i podložni (u većoj meri od emancipovane štampe) dominaciji posebnih interesa, dok štampa ima mogućnost da bude univerzalna u pogledu tematskog pokrivanja i sveobuhvatna u odnosu na socijalni prostor. Osim toga, dejstvo različitih medija se ukršta, oni su izloženi i međusobnoj konkurenciji, tako da je nečiji monopol teško zamisliv i ostvarljiv. Legitimizacija pluralizma interesa izraženih na samoupravni način, što je zaista distinktno obeležje našeg socijalizma (i istorijski jedini odgovor na osnovnu slabu tačku socijalističkog projekta uopšte) ne može imati potpune praktične efekte bez postojanja emancipovane štampe (osim u iskrivljenom vidu republičkih etatizama).

Ranije pomenuti atributi samoupravne štampe (samostalnost, kreativnost, odgovornost) jednako su značajni. Štampa treba da samostalno procenjuje svačiju politiku i odluku; polazeći, sasvim prirodno, od znatno šireg referentnog okvira nego što su situacione ili interesno uslovljene reference konkretnog kolektivnog tela ili pojedinca, koristeći vlastitu "pamet" ili najbolje raspoložive kreativne snage društva i snoseći odgovornost za svoje procene pred organizovanom i difuznom javnošću. Tako uspostavljena demokratska ravnoteža u društvu ne samo što obezbeđuje pravovremeni i kontinuirani kritički uvid u svačiju delatnost i reducira moć monopola, nego i sprečava kristalizaciju opozicionih i frakcijskih tendencija pošto ih već u fazi nastajanja uvodi u javnost, sprečavajući da se prirodna i neizbežna kontestacija (osporavanje) doživljava kao politička konkurencija ili borba za vlast, i suzbija različitim oblicima represije. Ovakvo ponašanje štampe izbacilo bi iz našeg društvenog života i opozicionarstvo i disidenstvo, koje često nema racionalnog osnova ni opravdanja, a političko neprijateljstvo svesti na zastupanje alternativnog koncepta socijalne organizacije (privatnovlasničkog ili državno-vlasničkog, odnosno nesamoupravnog i blokovskog). Treba imati u vidu da su kod nas mnogi vredni i nesumnjivo progresivni stvaraoci naprosto potisnuti u marginalnu poziciju ili čak i u "podzemlje" zbog toga što je naša programska platforma nedovoljno diskriminativna (to jest, nije dovoljno konkretizovana i razvijena, da bi pružila

ponašanja), tako da otvara širok prostor subjektivizmu, sve do antiintelektualizma i štetočinstva ideoloških činovnika. Osim toga, demokratska samoupravna tolerancija i kultura dijaloga, zbog nedostatka odgovarajuće tradicije, sporo se i uz mnogo teškoća (naročito u manje razvijenim sredinama) probijaju i razvijaju. Na tom pravcu razvoja našeg društva izuzetno bi značajno bilo određivanje i energičnije angažovanje Saveza komunista, što bi neizbežno otvorilo i proces njegovog vlastitog preobražaja i saobražavanja promenjenoj ukupnoj društvenoj situaciji.

Firdus Džinić

THE POLITICAL EMANCIPATION OF JOURNALISM IN THE CIRCUMSTANCES OF SELF-MANAGEMENT

Summary

The model of a self-managing press ought to be a radical alternative to the press models existing in the world today (those of commercialism, etatism, and public service). Therefore the press in our society must free itself from political, economical, cultural, and other monopolies and become an emancipated factor which establishes a balance between the bearers of power and of public authority on the one hand and society on the other. The press must be in the position independently to evaluate everyone's political decision. This will reduce the power of monopolies and discard dissidence and opposition from social living. To achieve this it is necessary that the League of Communists should engage itself more energetically.